

Hendrik van der Wal, s.d. [Collectie Hendrik van der Wal, Letterkundig Museum, Den Haag]

Twee vertegenwoordigers (Pieter Geyl en Hendrik van der Wal) van het Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland berichten in juni 1922 over de Belgisch-Vlaamse politieke verhoudingen

PIETER VAN HEES

Onmiddellijk na het einde van de Eerste Wereldoorlog in november 1918 bleek het voor de Nederlandse regering noodzakelijk haar positie in het internationale politieke veld te verdedigen. Nederland had in de jaren tussen 1914 en 1918 zijn positie als neutrale mogendheid kunnen handhaven, zij het dat dit vooral mogelijk was geweest, omdat Groot-Brittannië en Duitsland meer belang hadden bij een neutraal Nederland dan bij een (al dan niet gedwongen) partijkiezend Nederland.

Maar de neutrale houding was toch niet zonder problemen gebleven. Einde 1918 en in 1919 was de publieke opinie in Europa met name onder de Ententemogendheden, – Frankrijk, Groot-Brittannië, België, de Verenigde Staten en Italië –, negatief over Nederland. Er waren verwijten over het maken van grove oorlogswinsten, geheime hulp aan Duitsland en wat veel kwaad bloed zette, de asielverlening aan de Duitse keizer Wilhelm II in 1918.

Bij de internationale verwijten kwamen nog de forse eisen van de Belgische regering die haar bezetting door Duitsland mede weet aan de onmogelijke grens tussen beide landen, waardoor België onverdedigbaar was. Concreet wenste de Belgische regering annexatie van het zuidelijke deel van de Nederlandse provincie Limburg (tussen 1830 en 1839 onder Belgisch bestuur) en Zeeuws-Vlaanderen. Voorts waren er eisen rond het beheer over de Westerschelde, de opeising van de soevereiniteit over de zuidelijke toegang tot de Schelde (de Wielingen) en de wens kanalen aan te leggen tussen Antwerpen en het Ruhrgebied en tussen Antwerpen en de Moerdijk.

Van de Nederlandse regering en met name van het ministerie van Buitenlandse Zaken onder leiding van minister H.A. van Karnebeek (1874-1942) en zijn diplomaten werd veel vernuft en inspanning vereist. De regering slaagde

erin de door België bij de in Parijs vergaderende Ententemogendheden ingediende wensen, af te zwakken. De annexatie-eisen werden niet gehonoreerd, maar België en Nederland dienden wel verder te onderhandelen over een herziening van de verdragen van 1839. Dat betekende verder praten over zaken als kanaalverbindingen en beheer en soevereiniteit over Schelde en Wielingen. Deze onderhandelingen sleepten tot in de jaren dertig en leverden weinig resultaten op en ze vormden een voortdurende negatieve belasting op de verhoudingen tussen beide staten. Daarbij bleef ook het annexatiespook, vooral in de pers een rol spelen.¹

De moeilijke positie, waar Nederland zich in bevond, eiste maatregelen. Er was niet alleen de overheid maar ook het bedrijfsleven veel aan gelegen om de beeldvorming over Nederland te verbeteren. Er waren reeds organisaties op dit punt werkzaam. In 1914 was al de Vereeniging 'Nederland in den Vreemde' opgericht, die onderzoek deed naar het beeld dat in het buitenland over Nederland bestond. Vier jaar later in 1918 kwam daar de Stichting Voorlichting omtrent Nederland nog bij. Ook deze stichting had tot doel negatieve beeldvorming te bestrijden. Dit 'verkapte regeringsorgaan' kreeg verder vorm in 1919 met de creatie van het Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland.² Hierin participeerden vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, die overigens ook al in de Stichting zaten, en het ministerie van Buitenlandse Zaken. De financiering was tot 1922 een zaak van bedrijfsleven en overheid. De begroting van 1922 bedroeg f 155 700,00, waarvan f 53 200,00 door Buitenlandse Zaken werd betaald. Nadien, door de economische crisis van begin van de jaren twintig, nam Buitenlandse Zaken de financiering over tot 1936. Bezuinigingen dwongen toen tot opheffing van het Bureau.

Het bedrijfsleven was duidelijk vertegenwoordigd in het bestuur. Er zaten in: S.P. van Eeghen (1853-1934), Amsterdams bankier; J.P. van Tienhoven (1878-1950), Rotterdams bankier; J. Asscher (1872-1937), Amsterdams diamantair met goede connecties in Frankrijk; E.G. Schürmann, Rotterdammer met connecties in de scheepvaart; H.C. Dresselhuijs (1870-1920), liberaal politicus, bestuurslid Vereeniging 'Nederland in den Vreemde'; P.J. de Kanter (1868-1953), directeur Bank Nederlandse Gemeenten, bestuurslid van de Vereeniging 'Nederland in den

1. D. Hellema, *Buitenlandse politiek van Nederland: de Nederlandse rol in de wereldpolitiek*, Utrecht, 2006, pp. 74-80; C. Smit, *Nederland in de eerste wereldoorlog*, Groningen, 1971-1973, dl. 3, pp. 136-148; O. De Raeymaeker, *België's internationaal beleid 1919-1939*, Brussel, 1945. Voor de visie van het bedrijfsleven zie: E. Heldring, *Herinneringen en dagboek*, Groningen, 1970, dl. 1, pp. 260-403.
Voor de geschillen rond Schelde en de kanalen: R. Schuurmsma, *Het onaannemelijk tractaat. Het verdrag met België van 3 april 1925 in de Nederlandse publieke opinie*, Utrecht, 1975, dissertatie en L. Wils, *Burgemeester Van Cauwelaert 1923-1932. Schepper van Nederlandstalig Vlaanderen*, Antwerpen-Amsterdam, 2005.
2. Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland, Nationaal Archief, Den Haag, inventarisnummer 2.19.026.

Vreemde' en van het Algemeen Nederlands Verbond; G.W.J. Bruins (1883-1948), econoom, hoogleraar Economisch Hogeschool in Rotterdam; H. Nijgh (1878-1948), directeur *Nieuwe Rotterdamsche Courant*; J.D. Ketwich Verschuur (1877-1940), ambtenaar ministerie Buitenlandse Zaken en Wurfbain, mogelijk afkomstig uit het Amsterdamse zakenleven. Directeur van het Bureau werd F.J.W. Drion (1874-1948), journalist, liberaal politicus, lid van de Tweede kamer, 1913-1918 en 1920-1922. Hij bleef directeur tot de opheffing in 1936.³

In korte tijd bouwde het Bureau in en buiten Europa (Verenigde Staten) een netwerk van correspondenten op. In Groot-Brittannië was dat in Londen de oud-correspondent van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* Pieter Geyl (1887-1966). Hij was inmiddels benoemd tot hoogleraar 'Dutch Studies' aan University College in Londen. Een benoeming die overigens ook gedeeltelijk gefinancierd werd door het bedrijfsleven.⁴ In Brussel was aanvankelijk de journalist – hij was correspondent voor de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, evenals Karel Van de Woestijne (1878-1929) – en historicus H.G.A. Obreen (1878-1937) werkzaam. Hij werd in 1921 vervangen. Obreen en de Nederlandse gezant in Brussel C.G.W.F van Vredenburg (1874-1927) konden niet met elkaar overweg. Zijn opvolger werd Hendrik van der Wal (1880-1937), die zich "*als letterkundige en chroniqueur te Brussel [zal] vestigen en daardoor de gelegenheid [zal] hebben, zonder verdacht te worden, zoo ruim mogelijk aanraking te zoeken met alle Belgische kringen*".⁵ De Leuvense historicus Lode Wils duidde Geyl al eens aan als "*agent van Buitenlandse Zaken*"⁶, geheel onjuist was dat niet, al was Geyl zeker niet bij Buitenlandse Zaken in dienst om België te gronde te richten. Wel drong het departement aan op grote discretie bij zijn 'persagenten' want dat waren deze vertegenwoordigers in feite. Hun rapporten gingen na bewerking op het Bureau in Den Haag voornamelijk naar de minister van Buitenlandse Zaken en hoge ambtenaren op dat departement.

Geyl had als correspondent in Londen niets in België te zoeken, zou men denken. Op zich is dat juist, al was het wel zijn taak om in de Engelse pers onjuistheden (in Nederlandse ogen) over de Belgische eisen van annexatie, kanalenaanleg en Scheldebeheer recht te zetten. Hij deed dit met grote ijver en kruiste menigmaal de degens met zijn Belgische opponent E. Cammaerts, die in Londen de Belgische belangen behartigde. Er was echter meer.

3. Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland, inv. nr. 2.19.026, omslag nr. 1: Inleiding op de inventaris en notulen vergadering bestuur 1921 (oprichting).
4. P. Geyl, *'Ik die zo weinig in mijn verleden leef'*. *Autobiografie 1887-1940*, bezorgd door W. Berkelaar, L. Dorsman & P. van Hees, Amsterdam, 2009, pp. 85 e.v.
5. Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland, inv. nr. 2.19.026, omslag nr. 1: Notulen vergadering bestuur 1921 (oprichting).
6. Lode Wils gebruikt die uitdrukking in een artikel gebundeld in zijn *Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en Geschiedenis*, Leuven, 1994, p. 308, noot 68. Verder mijn kritiek daarop in *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 54, 1995, nr. 1, p. 53.

Geyl was al vóór 1914 betrokken geraakt bij de Vlaamse en Groot-Nederlandse beweging en had in Londen tijdens de oorlog voor zover mogelijk die contacten aangehouden. Hij ontmoette er enige malen Hendrik Borginon (1890-1985), die in het Belgische leger diende en Geyl kende van de vooroorlogse studentencongressen. Na de oorlog raakte Geyl meer in de beweging betrokken via Carel Gerretson (1884-1958) en in Vlaanderen via Antoon Jacob (1887-1947) en anderen. Hij stond positief tegenover de idealen van de Frontbeweging en ging, zij het met enige aarzeling, akkoord met het activisme. Hij aanvaardde ook de nieuwe partij, voortgekomen uit deze twee groeperingen, het Vlaamsche Front, opgericht in 1919. Geyl bezocht Vlaanderen geregeld en deed dan en passant verslag van zijn bevindingen aan het Bureau van Drion, die overigens zelf niets van de Vlaamse beweging en haar idealen moest hebben, maar wel Geyls bevindingen doorgaf aan Buitenlandse Zaken.

De echte correspondent Hendrik van der Wal, letterkundige en journalist, bouwde in België snel aan een netwerk van contactpersonen. In de letterkundige wereld ontmoette hij via zijn eigen werk⁷ en via zijn introducties van de schrijfster Annie Salomons (1885-1980) figuren als Karel Van de Woestijne, Emmanuel De Bom (1868-1953), F.V. Toussaint Van Boelaere (1875-1947), Ernest Claes (1885-1968) en Franz Hellens (1881-1972), een Franstalig letterkundige. Daarnaast waren er Lucien Crick (1885-1965), folklorist en directeur van het Musée du Cinquantenaire en Gaston Pulings (1885-1941), Franstalige letterkundige en directeur van de quaestuur van de Senaat. Verder zien we dat hij ook contact wist te leggen met politici als Frans Van Cauwelaert (1880-1961) en Hendrik Borginon (1890-1985). Interessant is ook zijn contact met I. Van der Ghinst (1884-1949). Van der Ghinst was medicus, had aan het IJzerfront gediend en was aanvankelijk aanhanger van Pierre Nothombs Comité de Politique nationale, dat de annexatiepolitiek uitdroeg. Van der Ghinst, die uitstekend Nederlands sprak – hij had vóór 1914 een Vakantieleergang aan de Rijksuniversiteit in Leiden gevolgd – stond nu een federalisering van België voor, waarin ook Noord-Frankrijk betrokken moest worden.⁸ Van der Wal en Geyl konden het goed met elkaar vinden. Drion waarschuwde Van der Wal zelfs niet al te veel contact met Geyl te hebben.⁹

Het leek mij interessant om zowel Geyls als Van der Wals bevindingen over de politieke verhoudingen rond juni 1922 te publiceren. In beide brieven staat de Vlaamse kwestie centraal.

7. Van der Wal schreef enkele toneelstukken: *Het Zegefeest* (Amsterdam, 1910), *Nero en Agrippa* (Amsterdam, 1912) en *Vooravond*, dat verscheen in *Groot Nederland*, 1915.
8. Van der Ghinst publiceerde *Le Fédéralisme international* onder het pseudoniem Pax. Hij wees de 'âme belge'-gedachte van de historicus H. Pirenne af.
9. Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland, inv. nr. 2.19.026, omslag nr. 37: Brief Drion aan Van der Wal, 21 mei 1921.

In het voorjaar van 1922 werd België bestuurd door de katholiek-liberale regering onder leiding van G. Theunis (16 december 1921 - 5 april 1925). Deze in wezen conservatieve regering vormde een gesloten blok tegenover de Belgische Werkliedenpartij (BWP), de socialistische partij en zij wenste op het gebied van de taalwetgeving geen initiatieven te ontplooien. De bestaande taalwetgeving ging nog steeds uit van het personaliteitsprincipe, hetgeen inhield een zekere tweetaligheid in de Vlaamse gebieden. Mogelijke coalities binnen het parlement om nieuwe taalwetgeving te scheppen, waren vrijwel kansloos. De Vlaamsgezinde katholieke volksvertegenwoordigers waren niet in staat in de parlementaire fractie een overwicht te scheppen. Een coalitie zoals in Antwerpen tussen katholieken en socialisten was landelijk niet haalbaar.¹⁰ De kleine Frontpartij was in 1921 zelfs verzwakt uit de verkiezingen gekomen en zat met vier in plaats van vijf leden in de volksvertegenwoordiging.¹¹

De taalwet voor het bestuur was nog net voor de regering-Theunis gerealiseerd, maar telde toch veel ontsnappingsmogelijkheden, al betekende het wel een flinke vernederlandsing onder meer in het lokale bestuur (gemeente en provincie) in de Vlaamse gewesten. Wel kwam onder de regering-Theunis de wet op de vernederlandsing van de Rijksuniversiteit in Gent in behandeling. Het oude wetsvoorstel van 1911 dat een geleidelijke vernederlandsing voorstond, was door F. Van Cauwelaert en A. Huyshauwer op 21 december 1921 ingediend. De behandeling verliep uiterst traag en de vooruitzichten voor het wetsvoorstel waren somber. Het eindresultaat verscheen in 1923 als de wet Nolf en bevredigde eigenlijk niemand en zeker de Vlaamse studenten niet, die een boycot begonnen.

Verder speelde in die tijd het proces tegen Adiel Debeuckelaere (1888-1979). Hij was onderofficier in het IJzerleger en lid van de Frontbeweging. Hij werd vlak

10. Zie hierover in het bijzonder L. Wils, *Frans Van Cauwelaert afgewezen door Koning Albert I. Een tijdbom onder België*, Antwerpen-Amsterdam, 2003, pp. 92-109 over de perikelen rond de benoeming tot burgemeester van Antwerpen. Voor een kort overzicht van de politieke situatie in België, met name ten aanzien van de taalpolitiek: E. Witte & H. Van Velthoven, *Strijden om taal. De Belgische taalkwestie in historisch perspectief*, Kapellen, 2010, pp. 99-123.
11. In 1919 waren voor de Frontpartij verkozen: S. De Clercq (1884-1942), onderwijzer, oud-strijder 1914-1918, volksvertegenwoordiger voor de Frontpartij, later VNV, 1919-1932, leider van het VNV, 1933-1942; H. Borginon, jurist, oud-strijder 1914-1918, volksvertegenwoordiger voor de Frontpartij, 1919-1921 en voor het VNV, 1932-1939, senator, 1939-1944; A. Debeuckelaere, volksvertegenwoordiger voor de Frontpartij, 1919-1921 en 1929-1932; B. Maes (1873-1946), telegrafist, anti-activist 1914-1918, volksvertegenwoordiger voor de Frontpartij, 1919-1921; L. Van Opdenbosch (1867-1940), onderwijzer, daensist/Frontpartij, 1919-1921, 1925-1933. In 1921 kwamen voor de Frontpartij in de volksvertegenwoordiging: H. Picard (1883-1946), jurist, volksvertegenwoordiger voor de Frontpartij, 1921-1925 en senator voor het VNV, 1936-1939, zijn broer was L. Picard (1888-1981), journalist en activist, week uit naar Nederland en werkte in de Nederlandse pers tot 1946; E. Butaye (1882-1953), onderwijzer, brancardier 1914-1918, volksvertegenwoordiger voor de Frontpartij/VNV, 1921-1944; S. De Clercq; J. Van Severen (1894-1940), oud-strijder 1914-1918, volksvertegenwoordiger voor de Frontpartij, 1921-1929, sedert 1931 leider van het Verdinaso. Hij richtte een eigen tijdschrift op *Ter Waarheid* (1921-1924).

voor de verkiezingen van 1921 gearresteerd en beschuldigd van hoogverraad en aanzetten tot desertie. In augustus 1922 werd hij vrijgesproken.¹² Over dit proces staat in de volgende brieven niets.

Pieter Geyls brief^{f3}

"2 Mei 1922

Amice,

door allerlei omstandigheden heb ik lang verzuimd je het een en ander over mijn bevindingen in België te schrijven; er kwam bij dat ik er jouszelf, Van der Wal en W¹⁴ reeds ook had gesproken. Ik wil toch niet nalaten een paar opmerkingen vast te leggen in een brief.

Ik heb zoowel in Brussel als in Antwerpen verscheiden vooraanstaande Fronters ontmoet. Twee punten komen in mijn herinnering van wat ik met hen heb bepraat naar voren. Ten eerste dat zij vol verbittering waren over het verraad dat naar zij beweerden, de Vlaamsch-Verbonders¹⁵ bezig waren te plegen aan de zaak van de volledige vervlaamsching van Gent. Dat was vóór het interview waarin Van de Perre verklaarde, dat het nog maar het best zou zijn om de hoogeschool in Antwerpen aan te nemen en dan Gent leeg te pompen.¹⁶ Het tweede is, dat het met de Frontpartij zelf ver van hoopvol

12. Zie voor het proces: A. de Bruyne, *Jules Charpentier, afgezant van de Frontbeweging*, Antwerpen, 1989, pp. 85-91.
13. De oorspronkelijke brief berust in het archief van het Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland in Den Haag, inv. nr. 2.19.026, omslag nr. 19. In het archief Geyl in de Universiteitsbibliotheek Utrecht, ligt een fotokopie die uit het archief Gerretson afkomstig is. Geyl heeft vermoedelijk een doorslag van zijn brief aan Gerretson gezonden. De hier gepubliceerde brief is niet opgenomen in P. van Hees & A.W. Willemsen (sam.), *Geyl en Vlaanderen. Brieven en notities uit het archief van P. Geyl*, Kapellen, 1973-1975.
In de transcriptie van de brief van Geyl en die van Van der Wal is de oorspronkelijke spelling gehandhaafd. Dat geldt ook voor de door Geyl gebezigde afkortingen, zoals "*slaphd*" [slapheid].
14. "*W*" is de aanduiding voor Buitenlandse Zaken (kan de gezant of een ambtenaar zijn). In de brief van Van der Wal zijn de personen die genoemd worden, veelal met een cijfer aangeduid.
15. Mogelijk bedoelt Geyl het Algemeen Vlaamsch Verbond, opgericht in 1919, als bundeling van Vlaamsgezinden uit alle partijen ter verwezenlijking van een 'minimumprogramma' aan Vlaamse eisen, zoals de vernederlandsing van de Universiteit Gent. Meer voor de hand ligt echter dat hij er de Vlaamsgezinde katholieke volksvertegenwoordigers die achter Van Cauwelaert stonden, mee bedoelt.
16. A. Van de Perre (1872-1925), medicus, katholiek volksvertegenwoordiger, 1912-1919, medeopzichter van het katholieke dagblad *De Standaard*. Hij stond in de Eerste Wereldoorlog zeer kritisch tegenover het beleid van de Belgische regering en had zeker begrip voor de Frontbeweging. Van de Perre had al op 28 september 1921 in *De Standaard* inzake Gent voor enige concessies aan de Franstaligen gepleit. Hoewel ook voor hem de leus 'Gent of niets' bleef, nuanceerde hij in *De Standaard* van 22 april 1922 in een interview zijn standpunt verder en zei hij, dat hij aan een nieuwe Nederlandstalige universiteit in Antwerpen de voorkeur gaf boven een tweetalige in Gent. Zie T. Luykx, *Dr. Alfons Van de Perre en zijn tijd 1872-1925*, Antwerpen-Utrecht, 1972, pp. 268-280.

2 Mei 1922

Amico,

door allerlei omstandigheden heb ik lang verzuimd je het een en ander over mijn bevindingen in België te schrijven; en kwam bij dat ik er jouself; Pander Wal en W reeds over had gesproken. Ik wil toch niet nalaten een paar opmerkingen vast te leggen in een brief.

Ik heb soowel in Brussel als in Antwerpen verscheiden vooraanstaande Frontiers ontmoet. Thoe punten komen in mijn herinnering van wat ik met hen heb bepraat naar voren. Ten eerste dat zij vol van verbittering waren over het verraad dat naar zij

gesteld staat. Juist in verband met het eerste, is dat te betreuren en wordt het ook door de Fronters zelf betreurd. Als de Frontpartij gezond was en geloof had in haar eigen toekomst, zou zij oneindig groter werfkracht hebben bij de radicaalgezinde Vlamingen, die nog tot de groote partijen behooren en zich aan [door is weggestreept] de slaphd van hun eigen leiders ergeren. Die leiders zelf zouden zich dan misschien nog wel eens twee keer bedenken, voor ze het spelletje van compromissen aandurfd.

De zwakhd vd Fronpartij is voor een deel gevolg van inwendige verdeeldhd. De verschillende elementen van oud-activisten en oud-Frontsoldaten, van Katholieken, en liberalen en socialisten, zijn nog niet goed versmolten. Er is wrijving. De ballingen in Holland met hun neiging tot al te doctrinaire kritiek hebben ook vaak een storende invloed. In de Vlaanderens schijnt zich een Katholieke nationalistische groep te vormen niet bepaald in oppositie tegen maar toch vrijwel onafhankelijk van de Frontpartij. Allerlei persoonlijke factoren komen daarbij. Borginon is heerszuchtig en lastig. Jacob is abstract en doctrinair. Kortom, de partij lijdt in hooge mate aan het euvel van zooveel jonge extremistische partijen, gebrek aan samenhang, hyper-individualisme. Het is zóo, dat een man als Borginon (maar hij is ook persoonlijk verbitterd) niet gelooft dat zij nog toekomst heeft. D.w.z. hij voelt zich niet vrij om haar in de steek te laten, hij twijfelt ook niet aan de toekomst van de Vlaamsch-nationale gedachte, maar hij meent, dat de oude partijen het Front op den duur zullen dooddrukken en dat de zegepraal door hen zal komen.

De verdeeldhd is niet het eenige. Een zwakke stee in de positie v.d. Frontpartij is de bezetting v.d. Kamerzetels.¹⁷ Van de vier is mij Butaye beschreven als een eenvoudige volksman zonder eenige bekwaamhd, parlementair gesproken een nul. Staf de Clercq, de eenige die ook in de vorige Kamer zat, moet wel een man van karakter en daarbij een harde werker zijn, maar toch ook als volksredenaar en propagandist meer waard dan als parlementariër. Dan is er Joris van Severen, een jonge man van 27 of 28 jaar, student in de rechten, hoofdredacteur v.h. maandblad Ter Waarheid. Hem heb ik ten huize van Borginon ontmoet. Het bleek me een ietwat verfynd jonkman te zijn met de neiging tot wilde beweringen van de literator verzeild in de politiek. Literatuur is zijn eigenlijke belangstelling. Als hij daarover praatte, was hij interessant. Over politiek zei hij of niets of dwaasheden. Toen ik hem op een oogenblik met kwalijk verholen sarcastische bedoeling vroeg: 'maar voelt u dan de last der verantwoordelijkhd niet zwaar drukken op uw jeugdige schouders?' toen lachte hij goedmoedig en antwoordde letterlijk: 'nee werkelijk niet, ik kan dat parlementaire gedoe niet zoo serieus opvatten'. Hij voert dan ook weinig uit, en toch kon hij als intellectueel zoo veel doen. Zoo komt bijna alles aan op de vierde man. Picard van Antwerpen. Ik heb ook hem gesproken. Hij maakte, moet ik zeggen, een veel betere indruk op me dan toen ik verleden jaar voor het eerst kennis met hem maakte. Zooals je weet, is hij advokaat. 't Is een broer van Leo Picard nu in

17. Zie voetnoot 11.

Den Haag. Gedurende den oorlog is hij geïnterneerd geweest in Harderwijk. Hij is niet briljant, is wat stug, lijkt langzaam. Maar hij is serieus en werkt. De hoogeschoolkwestie beheerscht hij volkomen. Hij voelt ook, dat hij in de discussies een belangrijke taak te vervullen heeft en bereidt zich daar op voor. Ik had een onderhoud met hem in het bijzijn van Vos, de hoofdred. v.d. Ploeg, en Van Puymbrouck, de voorzitter v.d. Antw. afdeling der Frontpartij.¹⁸ Op een oogenblik vroeg ik, of zij zich klaar voelden om te profiteren van de ontevredenhd, die het geschipper van de Vlaamsch-Verbonders in zake de hoogeschoolkwestie zeker zou opwekken onder talloze goede Flaminganten. Die vraag werd beantwoord met stilzwijgen en onderlinge blikken, waarop eindelijk Van Puymbrouck tot de anderen zei, dat het inderdaad noodig was zich daarover eens ter dege te verstaan. Ik moet zeggen, dat mij dat niet heel veel vertrouwen gaf.

Alles bijeengenomen is de indruk, die ik van mijn bezoek heb meegenomen, niet heel opwekkend. De Fronters voelen zich nog steeds in contact met een belangrijke strooming in het politieke denken en voelen v.h. Vlaamsche volk. Er is onrust en ontevredenhd over de houding der Vlaamsch Verbonders ver buiten hun partij. Een man als Toussaint van Boelaere b.v., wist heel weinig in te brengen tegen de bittere opmerkingen van Borginon over de halfhd van Van Cauwelaert c.s. De teleurstelling over de ontwikkeling v.d. hoogeschoolzaak leidt ook regelrecht tot verzet tegen de Belgische staatsinrichting, die het handjevol Fransquillons van het Vlaamsche land altijd de overhand geeft door hun het bondgenootschap te verschaffen v.d. Walen en de meeste Brusselaars. Heel merkwaardig was een paar dagen geleden de admissie hiervan in de Standaard van Van de Perre zelf. Hij en zoovelen met hem worden gedreven tot vlak voor de groote kloof, maar wagen de sprong niet. Zij kunnen niet anders dan de Belgische staatsinrichting betreuren, maar durven haar nog niet bestrijden. Een onmogelijke politieke houding. De Fronters moeten, zou men zeggen, in die stemming aansluiting te over vinden voor vruchtbare propaganda. Maar het is of zij het recht woord niet kunnen vinden, of dat ze het rechte zelfvertrouwen missen om aan hun woorden kracht bij te zetten. Gemis aan deugdelijke organisatie, aan doelbewuste leiding, aan een imponeerende persoonlijkhd misschien bovenal – ik weet het niet, maar alles bijeen krijgt men de indruk dat de Frontpartij groote kansen heeft, maar niet weet wat ermee te beginnen. Het is evenwel misschien te vroeg om dit te zeggen. Als de openbare behandeling v.d. hoogeschoolkwestie begint er en beslissingen gaan genomen worden, zal Picard er mogelijk in slagen om in het middelpunt v.d. aandacht te komen.

Vale, tt P. Geyl"

18. Herman Vos (1889-1952), activist, Vlaams-nationalistisch politicus, volksvertegenwoordiger voor de Frontpartij/VNV, 1925-1933, hoofdredacteur van *De Schelde*, 1928-1933. Ging in 1933 over naar de Belgische Werklieden Partij/Belgische Socialistische Partij, senator, 1936-1952. Herman Vos was hoofdredacteur van het Vlaams-nationalistische weekblad *De Ploeg* (1921-1926). Herman Van Puymbrouck (1884-1949), onderwijzer, oud-strijder 1914-1918, actief in de Frontpartij.

Hendrik van der Wal schreef op 2 juni 1922 vanuit Brussel.¹⁹

Van der Wal over zijn bezoek aan Ernest Claes:

“(…)

Al gauw hadden wij 't over v.d. Perre en zijn onverwachte duikeling inzake de Hoogeschool-kwestie. Hij kende v.d. P. heel goed en gaf me deze appreciatie van hem: een van de koppigste flaminganten, maar te impulsief en te impressionabel. Een typische journalisten-natuur: iemand, die snel warm loopt voor een kwestie, de gave bezit zich in de meest uiteenlopende onderwerpen snel in te werken, maar die uiteraard door zijn snelle wisselingen altijd min of meer aan de oppervlakte blijft, wat vooral aan de dag komt in de boeken, die hij gepubliceerd heeft. Zijn frontverandering ten opzichte van de Gentsche Hoogeschool vond 3 [Ernest Claes] op dit oogenblik buitengewoon onhandig en te betreuren.

(…)

Ook 3 [Ernest Claes] vond het jammer dat er zoo weinig uitgaat van de vier Frontafgevaardigden. Hij vond ze werkelijk 'te fatsoenlijke' jongens.

(…)

Ik heb hem [Borginon] eens uitgehoord over de beweging der Vlaamsch-nationalisten, die sinds eenige weken het weekblad 'Vlaanderen' uitgeven.²⁰ Ik vroeg hem, wat hen scheidde van de Frontpartij. Hij vond 't verschil meer kunstmatig door de leiders van deze groep in het leven geroepen dan noodzakelijk. Ze zijn weliswaar katholiek, terwijl de Frontpartij elementen van alle belijdenissen en overtuigingen bevat, maar wat het wezen van hun actie betreft, zouden ze zich de moeite hebben kunnen besparen een aparte organisatie te stichten. De eenige verklaring (volgens hem) van hun optreden is de eeuwige Vlaamsche splijtzucht. Vermoedelijk speelden nog een paar andere motieven hierbij een secundaire rol: het streven van naar Holland uitgeweken activisten, die hopen in deze fractie meer invloed te kunnen uitoefenen dan hun tot nog toe in het Front mogelijk was, en een neiging om de oude romantiek der Vlaamsche Beweging weer levend te maken. Je weet, dat le Soir o.a. onder het opschrift: 'Sinn Fein in Vlaanderen' onthullingen deed over geheime afspraken tusschen leden der Vl.-nat. Groep om een zelfde soort actie te voeren als de ontevreden Ieren, 2 [Borginon] achtte het heelemaal niet onmogelijk dat er zoo iets bestond, maar hij vond de opzet in dat geval nogal kinderachtige imitatie, die weinig met de werkelijkheid te maken had. Trouwens hij was van meening, dat hun heele optreden gezonden politieken zin voor de realiteit

19. Brief in archief Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland, inv. nr. 2.19.026, omslag nr. 38.
20. *Vlaanderen, weekblad tot verspreiding van de Vlaamsch-nationale gedachte*, verscheen van 14 mei 1922 tot 7 januari 1933. De redactie bestond voornamelijk uit uitgeweken oud-activisten als J. De Decker. Het blad opereerde vanuit Nederland en verkondigde een onverzoenlijke haat tegen de Belgische staat en zette vooral de Frontpartij aan tot een hardere anti-Belgische politiek.

miste. Hun streven naar zelfstandigheid voor Vlaanderen achtte hij naast de zooveel scherper gestelde Fronteisch: zelfbestuur, al een heel ongelukkige vage formule. Volgens hem zou zelfs 11 [Frans van Cauwelaert] accoord kunnen gaan met hun leuze; maar allerminst met die van de Frontpartij.

Over zijn eigen partij sprekend, bekende hij nu ook aan mij, dat de poging om in België een actie te voeren buiten de drie groote partijen om een mislukking was gebleken. Hij voor zich had altijd het Front min of meer als een overgangspartij beschouwd. De ontbinding der Katholieke – partij was echter niet zoo gauw gekomen als hij verwachtte. In dat geval zou het Front de kern hebben kunnen vormen, waaromheen zich de democratische elementen dier partij zouden hebben samengetrokken.

(...)

Visie toekomst: dagelijksche inwendige propaganda tot radicalisering van de andere partijen.

(...)

Waren de Vlamingen niet zoo wanhoopig onderling verdeeld, dan zouden ze op dit oogenblik al talrijk genoeg zijn volgens hem, om de straat te beheersen. Maar een openlijk verzet, op dit oogenblik reeds, beschouwde hij als vruchteloos, daar eerst de Hollandsche en Engelsche publieke opinie voor de zaak der Vlamingen gewonnen moest zijn – om te voorkomen dat Frankrijk met zijn leger alle actie onmogelijk maakt.

(...)"

In verschillende brieven toonde Van der Wal zich geschokt over de houding van de Waalse en verfranste Brusselse burgerij tegenover de Vlamingen en hun taal en cultuur. Van der Wal zelf trok de volgende vergelijking: de Franstaligen spraken over de Vlamingen zoals vermoedelijk de Spartanen tegenover de heloten gesproken hebben. Een ander voorbeeld:

Van der Wal aan Drion, Brussel 12 maart 1922²¹

Van der Wal geeft hier een gesprek met een Brusselse notaris weer:

"Beschaafde, ontwikkelde Vlamingen bestonden er niet op een paar uitzonderingen na, die den regel bevestigden (van de Vlaamsche Wetenschappelijke Congressen had hij zeker in zijn Brusselsche lijfblad nooit met een woord gerept gezien), de Vlaamsche pers telde geen een blad, dat ook maar eenige beteekenis had, de Vlamingen konden Guido Gezelle niet lezen omdat zijn gedichten te Hollandsch [sic] waren enz. En dat op den zelfden minzamen toon van een onbevooroordeeld man."

21. Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland, inv. nr. 2.19.026, omslag nr. 38.

Van der Wal verliet het Bureau in 1929 om gezondheidsredenen.²² Zijn opvolger was J.O. van Griethuysen, die eerder in Zwitserland voor het Bureau had gewerkt. Van Griethuysen had weinig op met de Vlaams-nationalisten, wat gezien de ontwikkelingen in de jaren dertig niet onbegrijpelijk was. Geyl vond hem minder pro-Vlaams dan Van der Wal was geweest.

Als we de omvangrijke collectie brieven over België (zes mappen verdeeld over de jaren 1919-1933) bekijken, moeten wij vaststellen dat nader onderzoek ons een schat aan gegevens kan opleveren over de beeldvorming, niet alleen van een Nederlander over Belgische en Vlaamse zaken, maar vooral over de beeldvorming die de Belgen – Vlamingen, Walen en Brusselaars – van elkaar hadden en die ze wilden doorgeven aan een buitenstaander.

Pieter van Hees (°1937), was meer dan veertig jaar verbonden aan het Utrechtse Instituut Geschiedenis met een assistentschap bij oud-hoogleraar Geyl. Van Hees publiceerde vele bijdragen over de geschiedenis van de Vlaamse beweging en was van 1986 tot 2010 redactielid van *Wetenschappelijke tijdingen*.

22. Van der Wal vraagt zijn ontslag omdat hij lijdt aan psychische problemen, vermoedelijk depressiviteit. Zie brief van 18 maart 1929 aan Drion. Drion aanvaardt het ontslag en dankt hem voor zijn werk in een schrijven van 29 maart 1929. Zie archief Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland, inv. nr. 2.19.026, omslag nr. 38.